

Plně opeřené mládě sovy pálené z hnízdní budky
– první hnízdění v roce. Žluticko, 17. 7. 2025.

Výskyt a hnízdní početnost sovy pálené v Karlovarském kraji – výsledky 25 let sledování spolku TYTO

Karel Poprach, TYTO, z. s., Nenakonice

Sova pálená (*Tyto alba*) patří v České republice mezi řídkce hnízdící druhy sov, i když v některých níže položených regionech může lokálně dosahovat vyšších populačních hustot. Žije v otevřené kulturní zemědělské krajině s tradičními prvky vesnických osad, významné jsou pro ni sakrální a hospodářské objekty. V tomto typu krajiny se celoročně vyskytuje, hnízdí a nachází svoji tradiční potravu.

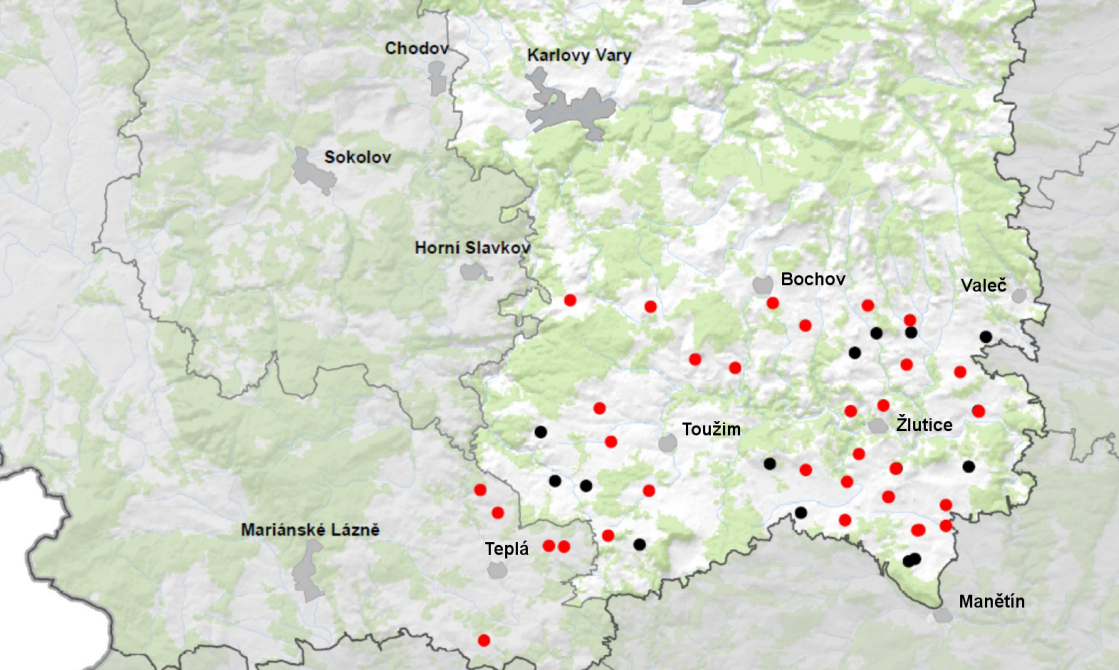
Důvody ohrožení sovy pálené

V průběhu 50. a 60. let 20. století proběhly na území našeho státu výrazné změny v krajině zemědělského venkova a ve způsobu jejího využívání – došlo k rozsáhlému slučování bloků orné půdy, významně ubyla plocha lučních porostů a rozptýlené zeleně. Současně se tyto změny odrazily ve vesnické a sedlácké architektuře, ve změnách způsobu hospodaření a ve využívání hospodářských objektů. Slučování bloků orné půdy a úbytek rozptýlené zeleně měl za následek zánik biotopů, kde sova pálená nachází dostatek alternativních zdrojů potravy v letech s nízkou početností hraboše polního, který je pro sovu pálenou hlavní kořistí. V rámci změn ve využívání zemědělských objektů došlo k úbytku hnízdních možností a dále tradiční hnízdiště na sakrálních objektech zanikala v důsledku uzavírání kostelních věží proti zdivočelé populaci holuba domácího. Uvedené negativní faktory byly umocněny nárůstem početnosti kuny skalní, která se přizpůsobila životu v lidských sídlech, a následně vyšším predáčním tlakem na populaci sovy pálené. S ohledem na vysoký predáční tlak kuny skalní se

zvyšují nároky nejen na nabídku vhodných, ale i bezpečných hnízdišť. Vzhledem k úzké a dlouhodobě trvalé vazbě sovy pálené na zemědělskou krajinu a tradiční urbánní prvky došlo v její populaci k výraznému snížení početnosti, přičemž tento druh vymizel i z oblastí, kde dříve pravidelně hnízdil (Poprach 2008, 2010).

Populaci sovy pálené negativně ovlivňuje souběh různých typů mortalitních faktorů, ať již přirozených nebo způsobených člověkem. Zásadní je dostatečná nabídka potravy a její dostupnost v různých obdobích života sovy pálené. Nedostatek potravy v kritických fázích života sovy pálené, jako jsou tuhé a sněžné zimy, je pro ni fatální. Přestože jsou v posledních letech zimy teplotně mírnější a často bez sněhu, je dostatečná nabídka potravy pro sovu pálenou v zimním období stále velmi významná. Obdobně významná je i v hnízdním období, kdy bezprostředně ovlivňuje reprodukční potenciál této sovy. Sova pálená pro zdárné rozmnožení potřebuje vyšší populační hustoty drobných savců (u nás zejména hraboše polního), neboť její doletová vzdálenost za potravou je poměrně krátká (většinou loví do dvou kilometrů od hnízda). Nabídka potravy je významně ovlivňována intenzitou zemědělského hospodaření (zejména používáním chemických přípravků v krajině), stavem a diverzitou biotopů.

Významný pokles početnosti sovy pálené v 70. letech 20. století souvisí s používáním pesticidů na bázi chlorovaných uhlovodíků v zemědělství. V důsledku druhotných otrav jsou z té doby známy případy lokálního úhynu i desítek sov pálených. V současnosti

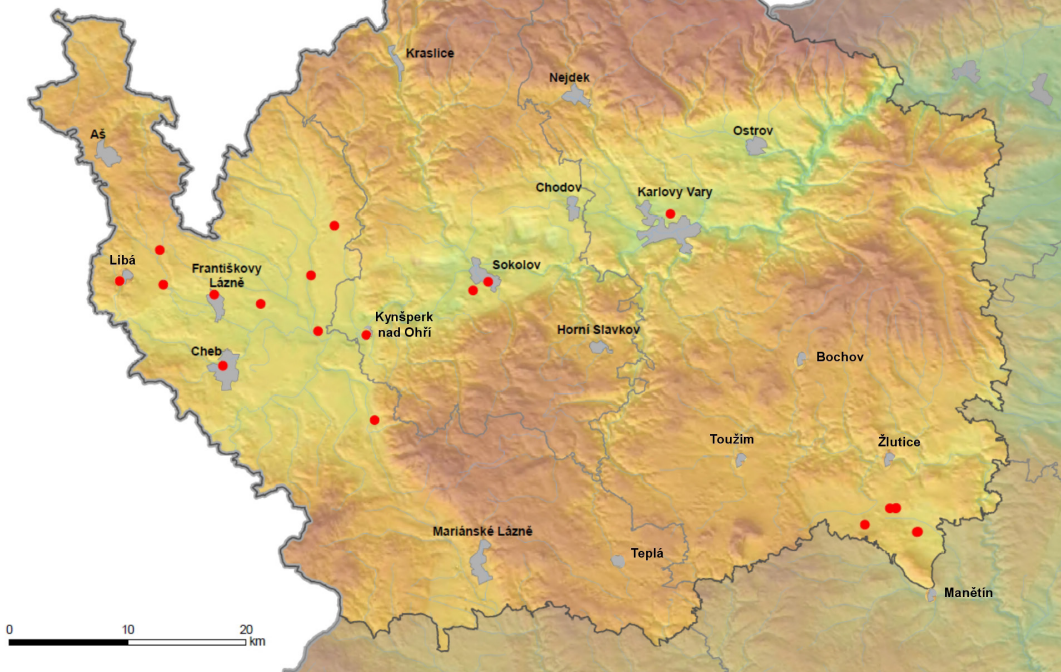
Rozmístění instalovaných hnízdních budek pro sovu pálenou v Karlovarském kraji v letech 2001–2013 (červené body funkční budky, černé body zničené budky). Zdroj databáze TYTO.

používané přípravky k hubení hlodavců (rodenticidy) se však jeví pro sovu pálenou šetrnější. Velmi nepříznivě se na mortalitě sovy pálené projevuje doprava, především silniční, v menší míře i železniční. První uhynulá okroužkovaná sova pálená sražená na silnici automobilem na území České republiky byla nalezena 1. 12. 1968 a další 30. 12. 1975. V období let 1966–1975 byly obě tyto sražené sovy zastoupeny v mortalitě okroužkovaných jedinců 4,1 %. V období let 1976–1985 však tvořil podíl sražených okroužkovaných sov pálených na silnicích již 11 %, v období let 1986–1995 23,4 % a v období let 1996–2007 již 30,1 %. Vzhledem k synantropnímu výskytu sovy pálené a jejímu způsobu hnízdění dochází nezdědky k úhynu sov v různých typech technických pastí, zejména na farmách. Sovy pronikají do potrubí vzduchotechniky a svisle umístěných potrubí nebo komínů, kde nemají možnost úniku a hynou vyhladověním. Podobně se mohou zachytit pařátem a uvíznout ve škvírách či šterbinách v budovách nebo mohou

zůstat uvězněné v objektu po jeho uzavření. V České republice jsem zaznamenal významný negativní vliv na mortalitu sovy pálené v podobě různých typů nádrží s melasou nebo vodou, do kterých sovy zalétají a následně hynou utonutím. V průběhu let 1995–2007 bylo v České republice v nádržích na zemědělských farmách zjištěno celkem 975 utonulých živočichů, z nichž nejvyšší podíl tvořili pěvci – 692 ex., sova pálená byla zastoupena 44 jedinci (6,3 %). Například v jedné nádrži jsem z celkem 59 utonulých ptáků nalezl 10 sov pálených a jednoho sýčka obecného (Poprach 2008, 2010, 2016).

Na základě výše uvedených skutečností je sova pálená v České republice legislativně chráněna (zákon č. 114/1992 Sb.) jako silně ohrožený druh (vyhláška MŽP č. 395/1992 Sb.).

Pro hnízdní populaci sovy pálené je určujícím faktorem nabídka vhodných a bezpečných hnízdišť. V posledních desetiletích u nás docházelo k uzavírání věží kostelů a kaplí, ke změnám ve využívání

Hnízdiště sovy pálené v Karlovarském kraji (červené body) v letech 1970–2025. Podle databáze TYTO.

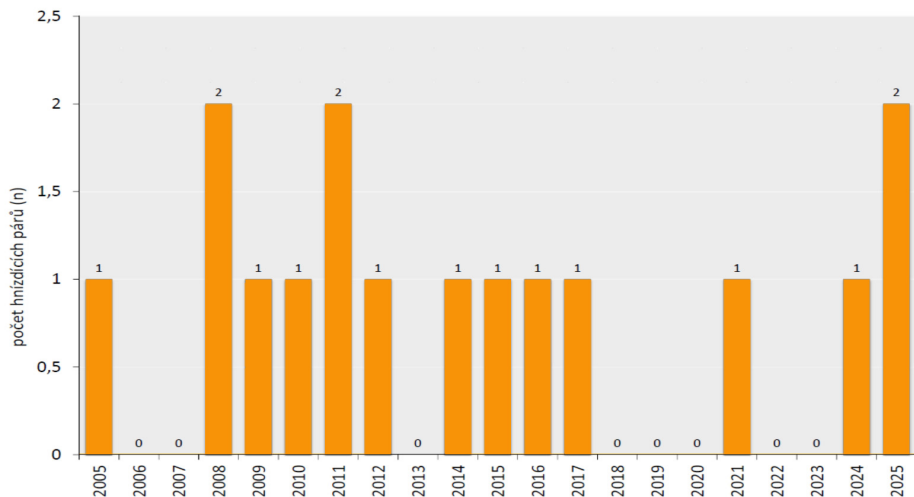
zemědělských a hospodářských objektů a v některých případech také k jejich uzavření. V důsledku těchto změn sova pálená přicházela o svá tradiční hnízdiště.

Monitoring a podpora hnízdění

Vzhledem k vyšší nadmořské výšce i vyššímu stupni zalesnění se oblast Karlovarského kraje nachází na okraji areálu hnízdního rozšíření sovy pálené a je závislá na stavu jádrových populací v navazujících nížinných biotopech na Lounsku a Litoměřicku (Poprach 2008, 2010). Spolek TYTO, z. s. (www.tyto.cz) v roce 2001 započal v Karlovarském kraji realizaci záchranných opatření pro sovu pálenou umístováním vhodných a proti predaci zabezpečených hnízdních budek do zemědělských objektů. V roce 2001 jsme pro sovu pálenou instalovali 23 hnízdních budek, v letech 2006–2007 dalších 21 budek a v roce 2013 čtyři hnízdní budky. Z uvedeného počtu 48 instalovaných hnízdních budek pro sovu pálenou bylo v letech 2006–2013 v důsledku rekonstrukcí

a demolice hospodářských objektů zničeno nebo přemístěno 15 budek. Hnízdní budky jsme instalovali v jižní polovině bývalého okresu Karlovy Vary a navazující oblasti okresu Cheb na Tepelsku, kde se nacházejí rozsáhlejší plochy zemědělských kultur. V dalších letech jsme hnízdní budky každoročně kontrolovali, sledovali jejich obsazenost sovou pálenou a dalšími druhy ptáků. Z obsazených budek jsme po vyvedení mláďat odstraňovali vývrzkovou drť a doplňovali výstelku. Poškozené budky jsme průběžně opravovali a nevhodně instalované budky (z důvodu uzavření objektu, změny ve využívání objektu apod.) přemísťovali do náhradních objektů.

V letech 1975–1979 probíhal v Karlovarském kraji sběr vývržků sovy pálené v kostelích, a to v mimohnízdním období (Hůrka 1981; Vohralík a Lazarová 1998). Na základě počtu sebraných vývržků na jednotlivých lokalitách bylo možno odvodit, zda se jednalo o hnízdiště anebo pouze o lokalitu s výskytem sovy pálené.

Počet hnízdicích párů sovy pálené v Karlovarském kraji v letech 2005–2025. Podle databáze TYTO.

Historická a současná hnízdiště

Z území Karlovarského kraje je z období let 1970–1990 známo celkem 15 přirozených hnízdišť sovy pálené, z toho 13 bylo situováno v sakrálních objektech, jedno na půdě zámku a v jednom případě nebyl typ hnízdiště znám (Škopek 1977, Brdička 1980, Hůrka 1981, Vohralík et Lazarová 1998, Vohralík in litt. 2007; Poprach 2008). Nejstarší zmínka o hnízdění sovy pálené pochází z kostela v obci Milíkov na Chebsku na úpatí Slavkovského lesa (v letech 1972–1974 zde byly sbírány vývržky, hnízdo již ale bylo v té době opuštěné (Brdička 1980). Další záznamy o hnízdění pocházejí z roku 1975 z Dolního Rychnova na Sokolovsku bez uvedení hnízdního objektu (Škopek 1977) a z roku 1977 z pudy zámku v Ostrohu na Chebsku – v tomto roce zde sova pálená hnízdila naposledy (Hůrka 1981). Na základě sběrů vývržků ve věžích kostelů v zimě a případně kontrol v průběhu hnízdění sova pálená hnízdila v roce 1978 v 11 sakrálních objektech (Hůrka 1981, Vohralík et Lazarová 1998, Vohralík in litt. 2007, Poprach 2008), z toho osm se nacházelo na Chebsku (obce Hazlov, Horní

Lomany, Cheb, Kopanina, Libá, Milhostov, Nebanice a Třebeň), jeden na Karlovarsku (obec Sedlec) a dva na Sokolovsku (obce Kynšperk nad Ohří a Sokolov). Na kostelní věži v obci Kopanina (Cheb) hnízdila sova pálená i v roce 1979. V letech 1980–1983 však hnízdění sovy pálené v Karlovarském kraji již nebylo zaznamenáno. V letech 1984–1986 a 1990 hnízdila sova pálená na Karlovarsku na kostelní věži v obci Pšov na Žluticku (Schröpfer in litt. 2008, Poprach 2008). V následující řadě let 1991–2004 hnízdění sovy pálené v Karlovarském kraji nebylo potvrzeno. V roce 2005 jsme na Karlovarsku zaznamenali hnízdění sovy pálené v námi instalované hnízdní budce na zemědělské farmě Zbraslav (5,5 km jižně od Žlutic), ze které byla vyvedena mláďata (jejich počet ale není znám). V letech 2005–2025 bylo v instalovaných budkách na zemědělských farmách Karlovarska zaznamenáno celkem 16 hnízdění sovy pálené na třech farmách. Celkem 6 párů (37,5 %) zahnízdilo podruhé v daném roce, a to v roce 2008 – 2 páry; 2010 – 1 pár; 2012, 2015 a 2024 – 1 pár; přičemž rok 2025 ještě nebyl uzavřen.

Mláďata sovy pálené v hnízdní budce – druhé hnízdění v roce. Žluticko, 2. 10. 2024.

Přestože kontrola sakrálních objektů s hnízdním výskytem sovy pálené probíhala i později (v letech 1978–1979 a 1984–1990), hnízdění sovy pálené zde již nebylo prokázáno. Tato skutečnost poukazuje na přesun hnízdní populace sovy pálené ze sakrálních do hospodářských objektů, což odpovídá také celkovému trendu v České republice. Důvodem může být vyšší zastoupení potravních zdrojů na zemědělských farmách a současně vyšší míra predace v sakrálních objektech, včetně negativního vlivu jejich uzavírání proti vletu holubů. Budky zabezpečené proti predaci na zemědělských farmách tak sově pálené poskytují vhodnou a bezpečnou hnízdní alternativu. Zároveň je ale zřejmé, že nabídka dostatečného množství dostupné potravy (zejména

hraboše polního) je pro stabilitu, rozvoj a úspěšnou reprodukci hnízdní populace sovy pálené zásadní (Poprach 2008, 2010).

Poděkování:

Děkujeme všem zemědělcům hospodařícím v Karlovarském kraji, kteří nám umožnili instalaci hnízdních budek pro sovu pálenou a jejich následnou každoroční kontrolu a údržbu. Umístění hnízdních budek bylo v roce 2001 finančně podpořeno Ministerstvem životního prostředí z Programu péče o krajinu a v roce 2006 Karlovarským krajem. Realizace kontroly a údržby hnízdních budek pro sovu pálenou byla v letech 2006–2025 finančně podporována Karlovarským krajem. Autorem mapových příloh je Petr Zifčák.

Hnízdní budka pro sovu pálenou s ochrannými prvky proti predaci instalovaná na půdě stáje skotu. Všechny fotografie Karel Poprach.

Poznámka redakce:

Karel Poprach získal v roce 2024 první místo Olomouckého kraje za přínos v oblasti životního prostředí. Mezi ornitologickou veřejností je znám jako odborník na sovy a dravce. Dlouhá léta se věnuje pod hlavičkou organizace TYTO, z. s. praktické ochraně zejména ohrožených druhů ptáků zemědělské krajiny. Stojí za projekty na ochranu a hnízdní podporu silně ohrožené sovy pálené a sýčka obecného, ale také se věnuje lesním druhům sov – sýci rousnému a puštíku obecnému. S cílem jejich záchrany bylo instalováno 1 900 hnízdních budek, které jsou pravidelně kontrolovány a z nichž každým rokem sovy vyvádějí 300–500 mláďat.

Současně se věnuje ochraně hnízd motáka lužního v polích na Moravě a ve východních Čechách, monitoringu a ochraně racka chechtavého a racka černohlavého v přírodní památce Chomoutovské jezero a na Krčmaňském jezeře. Oba druhy racků v celé ČR dlouhodobě snižují svoji početnost a řada hnízdních kolonií u nás zanikla.

Karel Poprach je také autorem řady publikací, jako jsou monografie Sova pálená (2008), Moták lužní (2016), Sýček obecný

(*Athene noctua*) & sova pálená (*Tyto alba*) – ohrožené druhy naší přírody (2015) a Sova pálená – tajemný obyvatel sakrálních objektů a zemědělské kulturní krajiny v historickém území (2019). ■

Literatura:

- Brdička I. (1980): Savci Slavkovského lesa, Mammals of Slavkovský les (West Bohemia). – Acta Univ. Carolinae – Biologica 1977: 199–235.
- Hürka L. (1981): Kleinsäuger in der Nahrung der Schleiereule (*Tyto alba guttata* Brehm) in Westböhmen. – Folia Mus. Rer. Natur. Bohem. Occid., Zoologica 15: 1–19.
- Poprach K. (2008): Sova pálená. – TYTO, Nenakonice, 400 pp.
- Poprach K. (2010): The Barn Owl (S. Sweeney, Trans.). – TYTO, Nenakonice, Czech Republic, 365 pp.
- Poprach K. (2016): Der Schutz und die Entwicklung der Population der Schleiereule *Tyto alba* in der Tschechischen Republik. – Eulen-Rundblick 66: 27–31.
- Škopek J. (1977): Rozšíření, ekologické nároky a migrace sovy pálené *TYTO ALBA* (SCOPOLI, 1769) v ČSR. – Ms. 137 pp. [Dipl. práce, Katedra systematické zoologie PfF UK, Praha].
- Vohralík V. et Lazarová J. (1998): Drobní savci (Insectivora, Rodentia) Horního Poohří v potravě sovy pálené (*Tyto alba*) – Lynx, nová série, 29(1), 43–56.